

שטחי בראשית באמזונס

מאת דני רבינוביץ
תגיות: שבטי האמזונס

פורסם בהארץ, עמוד הדיעות, 4 ביוני 2008

בארץ וברחבי העולם התפרסמו השבוע תצלומים של בני שבט באמזונס, החיים בגבול ברזיל-פרו במנותק מן הציוויליזציה המודרנית. מדוע מרגש אותנו המראה הזה, התלוש כל כך מן העולם הזה? מה במראה של בני אדם עירומים אלה, שגופם צבוע בצבעי אדמה והם יורים חצים אל מסוק המרחף מעל צמרות העצים בסמוך לבקתות הקש שלהם, מצית את הדמיון?

בעניין זה מנקרת שאלה אחת בדבר רצונם של האנשים הללו, או סירובם, להיות בקשר עם הציוויליזציה המודרנית. אומרים שמדובר בגילוי שבט חדש וכי יש כמאה קבוצות שטרם התגלו. הנטייה היא לדמיין אותם כשרידים פסיוויים של עולם הולך ונעלם.

הסיפור לכאורה ברור: פעם חיו בפילות נידחות ביבשות אקזוטיות קבוצות רבות כאלה, ואז באה המודרניזציה, ושבט אחר שבט יצאו אל האור. הנה הגיע תור האחרונים. אשרינו שזכינו גם אנחנו לריגוש שבגילוי כזה.

אבל אולי החצים המכוונים אל המצלמה מספרים סיפור אחר? המכון האינדיאני הלאומי של ממשלת ברזיל, האחראי להפצת התצלומים השבוע, דיווח, שהקבוצה היתה ידועה לשלטונות כבר כ-20 שנה. משלחות חיפוש ששולחים תאגידים של כריתת עצים וכריית מינרלים מגיעות לאזור בתדירות הולכת וגוברת, עם האמרת מחירי חומרי הגלם.

המפגשים בין מחפשי האוצרות הללו, רובם קבלני משנה מקומיים, לבין שבטי היער הם לעתים קרובות קשים ואלימים. למחפשים יש אינטרס עסקי ברור ליצור שטחים "מטוהרים", שבהם יוכלו העובדים לעבוד, לנוח ולישון בנחת. ההיסטוריה הקולוניאלית מעידה, כי לשם השגת מטרת כאלה היו כמעט כל האמצעים כשרים. ב-200 השנים האחרונות נרצחו, גורשו, או נחשפו למחלות קטלניות באגן האמזונס כשלושה עד ארבעה מיליוני בני אדם.

אפשר להניח, שהמורשת התרבותית של בני השבט המופיעים בתצלומים עשירה בסיפורים דרמטיים על מה שאירע לבני השבט ולשבטים שכנים, באחרונה או מזמן, בעקבות מפגשים כאלה. גם לקבוצה הזאת יש היסטוריה, והיא חיונית כדי להבין את הדרך שבה הם חיים.

ייתכן שהחיים במעבה היער אינם ביטוי לפסיוויות. אולי זו הישרדות אקטיווית. בחירה מודעת לסגת ממצאות מאיימת של אלימות, מחלות, דיכוי והשפלה. החצים שנורו אל המסוק, שהיה אפשר להתייחס אליהם כאל תגובה אינסטינקטיווית נבערת על גוף לא מוכר להם, המסוק, עשויים להתברר כביקורת נוקבת נגד המודרנה.

התצלומים האלה רלוונטיים לחיינו גם כי הם שיקוף בלתי צפוי של הדרמה הכלכלית והפוליטית הכרוכה במאמץ לשמור על יערות הגשם כחלק מהמאבק להצלת כדור הארץ מהתחממות גלובלית. הפצתם עתה דווקא אינה מקרית. היא

באה לגבות את המאמצים של כמה מהמדינות הטרופיות - ברזיל, אינדונזיה, הפיליפינים, מלזיה, קונגו, קמרון, מדגסקר, פפואה גיניאה החדשה ואחרות - להציב אלטרנטיווה כלכלית לתאגידי הכריתה והכרייה ההולכים ומוחקים את יערות העד מן המפה העולמית.

החברות הללו, המזרמות למדינות הטרופיות עשרות מיליארדים, גורמות נזק אקולוגי, כלכלי וחברתי אדיר בקנה מידה מקומי. אבל לפעולותיהן יש גם השפעות קטלניות על התחממות כדור הארץ. צמחים מייצרים חמצן ומקבעים פחמן. ליערות הגשם הצפופים והגדולים תפקיד מרכזי בהקטנת שיעור תחמוצת הפחמן - גז החממה העיקרי - באטמוספירה. כיום אפשר לחשב במדויק את תרומת כל עץ להרכב הגזי של האטמוספירה.

הקהילה הבינלאומית כבר הכירה בצורך לשמר את היערות הללו וקיבלה את העיקרון, שהמדינות המתועשות העשירות יזרימו למדינות הטרופיות את הכסף הנדרש להצבת אלטרנטיווה לכריתה. בקופנהגן בסוף 2009 ייקבעו הסכומים, אבל הדיונים מתנהלים עתה באינטנסיביות, והפער בין ההצהרות של פוליטיקאים לבין נכונותם לתת את המימון נותר גדול.

התמונות של בני השבט ה"חדש" מבהירות, שיש רק דרך אחת לשמור על זכותם הבסיסית לחיים: שמירה הדוקה על שלמות היער שלהם. לא שמורה סמלית, אלא מאות אלפי קילומטרים רבועים, נתחי יבשת, של שטחי בראשית לא נגועים, חסיני כריתה לעד.

אם התמונות יגרמו לציבור ליברלי ברחבי העולם ללחוץ על הממשלות לממן את הצלת יערות העד - יעשו יורי החצים במסוקים שירות ענקי לציוויליזציה המודרנית ההולכת ומאבדת את עצמה לדעת.

אולי לאות תודה על השתתפותם בקמפיין הגורלי הזה נעניק להם את הפרס האולטימטיבי: נעזוב אותם לנפשם, חופשיים מכל מגע אתנו.

הכותב הוא אנתרופולוג באוניברסיטת תל אביב וסגן יו"ר "גרינפיס" בריטניה